

Szolgáltatás oszthatóságának vizsgálata a gyakorlatban

I. Bevezetés

A szerződések (vállalkozási-, szolgáltatási-, megbízási jellegű szerződések, megállapodások, szándéknyilatkozatok), mint joghatás kiváltását célzó dokumentumok az Egyetem napi szintű működésének biztosításához elengedhetetlenül szükséges olyan elemei, amelyekre vonatkozó gyakorlat minél pontosabb kidolgozása kiemelt fontosságú. Alapesetben a szerződésben vállalt kötelezettségek teljesítése következtében a kívánt joghatás elérése esetén a szerződés teljesedésbe megy. A szerződés tárgya, és/vagy a szerződésben résztvevő felek száma azonban indokoltta teheti egy olyan, a Felek szándékos vagy gondatlan magatartása, vagy valamennyi részes fél működési körén kívül eső körülmény okozta helyzet szerződésben történő rendezését, amely a felmerült érdekellentét békés úton és előre egyeztetett módon történő rendezését lehetővé teszi. Vannak tehát olyan körülmények, amelyekre vonatkozó feltételek kidolgozására már a szerződés tárgyalási szakaszában kiemelt figyelmet kell fordítani és elengedhetetlen, hogy a szerződésben megfelelően rögzítésre kerüljön annak érdekében, hogy az Egyetem érdekei egy nem várt esetben maradéktalanul biztosítva legyenek. Ilyen egyik fontos körülmény a szerződés tárgyát képező szolgáltatás vagy produktum létrehozására irányuló vállalkozási jellegű tevékenység oszthatóságának kérdése, különös jelentőséggel a beszerzésre irányuló szerződéseknél, ahol is a lentiekben foglaltak alapján már a pályázat feltételeinek megfogalmazásánál megelőzhető egy esetleges jogvita kialakulása. A következőkben tehát az oszthatóság kérdéskörében kívánunk támpontot nyújtani.

II. Kétpólusú (két fél közötti) szerződések

Egy szerződéses jogviszonyban mind a kötelezetti, mind a jogosulti pozícióban a szolgáltatás oszthatósága vagy oszthatatlansága határozza meg elsősorban a jogkövetkezményeket. A Ptk. a szolgáltatás oszthatóságát - a korábban kialakult bírói gyakorlattal egyezően - mind fizikai, mind jogi szempontból vizsgálandónak tartja, és végső soron jogi jellemvonásnak tekinti; kimondja, hogy **akkor osztható a szolgáltatás, ha önállóan használható részekre bontható, kivéve, ha a megosztás a másik fél lényeges jogi érdekét sértené.**

Megvizsgálva a témát szabályozó jogszabályi környezetet és a vonatkozó joggyakorlatot, megállapítható, hogy a szolgáltatás oszthatatlansága a kiindulópont. Két kivételt nevesít a jogirodalom:

- a fizikai oszthatóságot, amikor az oszthatóságot a szolgáltatás tárgya indokolja, valamint
- jogi oszthatóságot, amikor a szolgáltatást a felek teszik oszthatóvá a szerződésben azzal, hogy megállapodnak az egyes munkarészek külön átadás-átvételében.

Az oszthatóság-oszthatatlanság vizsgálatának leginkább a részteljesítés elfogadása, a kárveszélyviselés-lehetetlenülés kérdése, a hibás teljesítés és a kötbér szempontjából van jelentősége, hiszen ahogy már az első mondatban is említettük, ez határozza meg a szerződéses jogkövetkezményeket.

Annak eldöntésénél, hogy egy szolgáltatás osztható-e vagy sem, **minden esetben a jogosult fél szerződési érdeke, és nem pedig a szolgáltatás fizikai oszthatósága bír relevanciával.** Oszthatatlanságról akkor beszélünk, ha a szolgáltatást fizikailag nem lehet külön is használható részekre bontani, vagy ha fizikailag a szolgáltatás ugyan osztható is lenne, de a megosztással keletkező, fizikailag egyébként külön is használható részek önmagukban nem alkalmasak a jogosult szerződési érdekének kielégítésére. A fizikailag egyébként osztható szolgáltatások

jogilag oszthatatlannak minősülnek, ha azok részegységei a rendeltetésszerű célra így alkalmatlannak minősülnek, vagy, ha a felek a szerződésben a szolgáltatást oszthatatlannak nyilvánították, ezt röviden jogi oszthatatlanságnak nevezzük.

A szerződéses jogviszonyban a felek természetesen megállapodhatnak abban, hogy a szolgáltatást oszthatónak vagy oszthatatlannak tekintik-e, ez esetben azonban a szolgáltatás csak akkor válik oszthatóvá, ha annak egyes részei tekintetében a felek megállapodása nemcsak külön teljesítési határidőket tartalmaz, hanem kifejezetten a részbeni átadás-átvételre is vonatkozik. A részszámla kiállításának lehetősége, vagy az, hogy az adott munka csak több ütemben végezhető el, önmagában a szolgáltatást nem teszi oszthatóvá. Erről ugyanis csak akkor lehet szó, ha a felek a szerződésükben külön megállapodnak abban, hogy a szolgáltatás – pl. egy megvalósítandó létesítmény – egyes konkrétan megjelölt részeit a teljesítési határidőtől eltérő időpontban kell a kötelezettnek elkészítenie, előállítania és átadnia.

Annak, hogy a szolgáltatás oszthatónak vagy oszthatatlannak minősül-e, különösen a szerződésszegések jogkövetkezményeinél van jelentősége. A főszabály szerint, ha a szolgáltatás jogilag oszthatatlan, úgy a szerződésszegés következményeinél is oszthatatlannak kell az egész szolgáltatást tekinteni, akkor is, ha a felek erre vonatkozóan egyébként külön nem állapodtak meg.

Az oszthatatlanságnak abban az esetben is szerepe lehet, ha a szolgáltatás hibája miatt árleszállítási igény nyílik meg a jogosult oldalán. Ilyen esetben ugyanis az árleszállítás alapja az egész szolgáltatás ellenértéke, az árleszállítást tehát a teljes ellenszolgáltatáshoz (jellemzően a szerződésben kikötött ellenértékhez), nem pedig a szerződésszegéssel érintett szerződési értékhez viszonyítva kell megállapítani. Erre mutatott rá egyik eseti döntésében pl. a Fővárosi Ítéltábla is. A döntés azért is figyelmet érdemel, mert az oszthatatlanság kérdéskörén belül a jogosult egységes szerződési érdekére vetíti a figyelmet. Ha az oszthatatlanná tett szolgáltatás egy részére beáll a szerződésszegés, a jogosult többféle választási lehetőséget mérlegelhet. A jogsértő magatartás következményeként elállhat a szerződéstől (felmondhatja a szerződést), ha ennek jogi feltételei adottak. Ilyenkor a szolgáltatás egy részére vonatkozó – első ránézésre tehát elkülöníthető – szerződésszegés az egész kötelmi viszonyra kiható, úgymond „egységes” hatást szül: a jogosult nyilatkozata alapján a szerződés megszűnik. Ilyenkor tehát az oszthatatlanság következményei szinte természetesen, mintegy magától értetődően hatnak ki az egész szerződésre. Ugyanezen elvi alapnak kell azonban érvényesülnie akkor is, ha az oszthatatlanság következtében a teljes szerződési érdek sérül, ám a jogosult nem él a jogviszony felbontásának (megszüntetésének) jogával, mert a csökkent értékű szolgáltatást meg kívánja tartani, esetleg azt nem tudja visszaadni (alkalmazásba vette, beépítette vagy felhasználta stb.). Ilyenkor nem az a döntő, hogy pl. a hibás rész értéke a többi szolgáltatáselemtől, legfőképpen a teljes (komplex) szolgáltatástól elkülönítve mekkora, hanem az, hogy e rész nélkül a teljes szolgáltatásra vetített szerződési érdek milyen mértékben csorbul. A kettő nem feltétlenül egyezik meg egymással. Fontos megjegyezni továbbá, hogy **jogi értelemben oszthatatlan szolgáltatás ellenszolgáltatását egy összegben kell teljesíteni.** Ha a felek a természetben osztható szolgáltatásra vonatkozóan úgy állapodnak meg, hogy a kötelezett annak valamennyi részét együttesen köteles szolgáltatni (jogi oszthatatlanság), akkor ennek nemcsak az a következménye, hogy a jogosult részteljesítést nem köteles elfogadni, hanem az is, hogy ha a szerződést kötbérszankció biztosítja, úgy a jogosult részleges késedelem esetén is csak a teljes szerződési érték alapulvételével igényelhet kötbért.

III. Többalanyú szerződések

A Ptk. 6:28. § (1) bekezdése értelmében, **ha többen tartoznak egy osztható szolgáltatással – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – a jogosult minden kötelezettől a ráeső részt követelheti.** Kétség esetén a kötelezettek egyenlő mértékű szolgáltatás teljesítésére kötelesek. Az egyidejű többalanyúság - akár kötelezeti, akár jogosulti, akár mindkét oldalon - nemcsak a szerződés, hanem minden kötelmi jogviszony jellemző, nem ritka állapota. Az a körülmény, hogy egy szolgáltatásért több kötelezett tartozik helytállni, nem változtat azon a jogi helyzeten, hogy mindegyik kötelezett saját tartozásáról van szó. Egyik kötelezett tartozása sem járulékos tehát, mint például a kezesé. **Ha a szolgáltatás osztható, főszabály szerint minden kötelezett csak a rá eső részt köteles teljesíteni (osztott felelősség).** Ettől jogszabály vagy – a norma diszpozitív jellege folytán – a felek rendelkezése eltérhet és előírhatja az egyetemleges kötelezettséget.

IV. Összegzés

A fentiek alapján megállapítható, hogy egy jól körülhatárolt, világosan megfogalmazott és a szolgáltatás, illetve produktum előállítására irányuló tevékenység feltételeit kellő részletességgel szabályozó szerződéssel – különösen az egyidejű többalanyúság esetén – az esetleges későbbi nemkívánatos jogviták elkerülhetőek a vonatkozó szabályok döntő többségében diszpozitív jellegére és a szerződéskötési szabadság elvére is tekintettel.